

Het verborgen verleden

'In Spanje zijn de doden levender dan de doden waar ook ter wereld: hun aanwezigheid verwondt als een scherpgeslepen scheermes', zo schreef de Spaanse dichter Federico García Lorca.¹ Hij kon niet vermoeden dat zijn doden meer dan zeventig jaar later nog zo scherp door het huidige Spanje zouden snijden.

Lorca is zelf een van de beroemdste slachtoffers van de Francoterreur: hij werd in het begin van de Spaanse Burgeroorlog vermoord door nationalistische soldaten. Zoals zovele duizenden slachtoffers van Franco's represailles tegen de *rojos* ('de rooien'), ligt hij nog steeds ergens anoniem onder de aarde.

Spanje leefde veertig jaar onder een dictatuur. Die eindigde niet zoals in Portugal door een – weliswaar bijna geweldloze – revolutie, maar door het overlijden van haar dictator. In tegenstelling tot de Argentijnse dictatuur of het apartheidsregime in Zuid-Afrika, werd geen enkele onder de dictatuur begane misdaad sindsdien onderzocht of veroordeeld. Over de 'republikeinse' doden werd gezwegen, de slachtoffers aan nationalistische kant werden in gewijde grond herbegraven en in ere hersteld. Pas sinds het einde van de jaren 1990 klinken de stemmen uit het verleden weer op en wordt het taboe doorbroken. En opent zich een doos van Pandora ...

Over die doorbraak van de republikeinse herinnering, de zoektocht naar de waarheid en hoe die het huidige Spanje, tot zelfs zijn historici, verdeelt, vertelt David Huys in een eerste bijdrage.

Een tweede bijdrage is van de hand van Ger Harmsen. Naast sociaal-historicus was Harmsen een enorm natuurliefhebber. Hij schreef het boek *Natuurbeleving en arbeidersbeweging*, waarin hij inging op de verhouding tussen links en de natuur. In zijn natuurbeleving voelde hij een grote verwantschap met Jean-Jacques Rousseau, met wie hij zich sterk identificeerde. Toen hij overleed, was hij nog volop bezig aan een artikel over Rousseau en diens passie voor mossen. Samen met enkele historici, familieleden en veldbiologen, maakte prof. dr. Bob Reinalda dit artikel klaar voor publicatie in *Brood & Rozen*.

In de rubriek *Opgemerkt* vertrekt Marc Constandt vanuit zijn eigen privécollectie op een verkennende ronde naar de historiek van de Belgische reisbureaus. Aanvankelijk waren die een privilege voor de gegoede burgerij, maar sinds de doorbraak van het massatoerisme zijn ze lang geen luxeproduct meer.

Joris van Parys, biograaf van Frans Masereel, vertelt in zijn bijdrage over de – zeer late – doorbraak van de graficus in Frankrijk.

Martijn Vandenbroucke presenteert in de rubriek *Collectie* het vervolg van de Belgische archieven in Moskou en Jessica Langouche heeft een nieuw 'groen' en duurzaam archief verwerkt, dat van Ecolife. En om nog even in de sfeer van de verkiezingen te blijven, tonen we enkele verkiezingsgadgets uit onze collectie, van toen die nog niet verboden waren.

In de rubriek *Kroniek* brengt Piet Creve verslag uit van de zeer interessante workshop rond het project *Stafkaart van het migrantenmiddenveld en zijn erfgoed in Vlaanderen 1830-1990*, die eind februari door KADOC-K.U.Leuven en Amsab-ISG werd georganiseerd.

Volgen nog enkele voorstellingen en recensies van publicaties die, met enkele uitzonderingen, zelden de weg vinden naar het grote publiek, maar daarom niet minder lezenswaard zijn.

Brood & Rozen, verrassend, afwisselend en beklijvend. Een boekje dat meemoet in je vakantiebagage.

Paule Verbruggen

1 Zie: Giles TREMLETT, *Spaanse spoken. Reizen door het verborgen verleden van een land*, Amsterdam/Antwerpen: Atlas, 511 p.